

5.Tétel

Kosztolányi Dezsőről

Kosztolányi Dezső (1885 Szabadka - 1936) Törékeny, beteges gyerek aki fél szigorú apjától, de a nagypapával jó a kapcsolata. Ő tanította írni, olvasni már 5 éves korában. Helyi gimnáziumba tanult ahonnan kicsapták, majd magántanuló lett. Egy évig Bécsben élt ott ismerkedik meg Freud tanaival. író, költő, műfordító, a hírlapi próza felemelője. A Nyugat első nemzedékéhez tartozott.

Impresszionista, és szecessziós, illetve helyenként naturalista műveket alkotott. Virtuóz verselő volt. Tagadta a költészet közéleti, és politikai szerepét. Szerinte a művészet egyetlen célja a gyönyörködtetés (l'art pour l'art). Freudot olvasott, ami műveiben is tetten érhető.

Az egyetemen kötött barátságot Babitscal, Juhász Gyulával, és Zalai Bélával. Unokatestvére Csáth Géza néven vált híres novellistává. Később a Budapesti Napló munkatársa lett. Az igazi elismerést a Szegény kisgyermek panaszai hozta meg neki. Feleségül vette Harmos Ilonát, akitől egy fiú gyermeke született. A háború alatt az Új Nemzedékben vezetett egy csipkelődően politizáló rovatot, ami sok kortársának nem tetszett az eddigi politikától való elfordulása miatt. A háború után a Pesti Hírlaphoz került, és megírta A bús férfi panaszai kötet verseit. A '20-as években keletkeztek regényei: Pacsirta, Aranysárkány, Édes Anna. Végül elfordult a rímektől, és szabadverseket kezdett el írni. Ady (Kosztolányi első kötetére írt) bírálatára Ady halálakor válaszolt az úgynevezett Ady-revizióban (Az írástudatlanok árulása - pamflet). Ezután írta meg az Esti Kornél novelláit. Kiderült, hogy rosszindulatú rákja van. Ettől kezdődően keletkeztek a számadás versei, s halála előtt még egyszer szerelembe esett (Radákovich Mária). Ez a szerelem ihlette a Szeptemberi áhitat című versét.

Nemsokkal később meghalt 51 évesen

Freud nagyhatással volt rá. (Oszták származású, ő teremtette meg a pszichológiát)

1, elmélet: Az ember születésekor ösztönlény és később alakul át tudatos lényé, ez a folyamat a gyerekkorban játszódik le. Ezért nagyon sok felnőttkori probléma visszavezethető gyerekkori hatásra.

2, elmélet: Jéghegy elmélet.

Tudatos én: amit az ember személyességéről, család, barát, saját maga tud

Tudat alattién: ez a nagyobb része az ember lelkének. Itt raktározódnak a régi emlékek benyomások, elfojtott dolgok: sérelmek traumák, amire az ember nem akar emlékezni. Ha túl sok dolog gyűlik fel a tudat alattiban, és az ember nem vezeti le az agresszióját, hanem elfojtja, akkor előfordulhat, hogy felszínre tör a tudatalatti akkor megmagyarázhatatlan tettekre készíti az embert.

Édes Anna

Szereplők:

Ficsor: fontoskodó, kétszínű

Viznyé: boldogtalan, beszűkült életet él, mindene a cselédkérdés

Vizy: mintahivatalnok

Patikárius János: gátlástalan bohém

Moviszter doktor: a keresztény humanista, értékember, Kosztolányi szócsöve

Édes Anna: ösztönlény, beszélő név: a kedvességre, a szeretetre utal

Szerkezet:

- 1.-6.: kezdő szituáció
- 7.-10.: Anna beilleszkedése
- 11.-14.: Jancsi és Anna románca
- 15.-18.: gyilkosság
- 19.-20.: ítélet, és befejezés

Legendák:

- 1. fejezet: Kun Béla menekülése
- 10. fejezet: A mintacseléd
- 20. fejezet: Kosztolányi

A mű alapötlete Kosztolányinétől származik egy újságban olvasott hír alapján.

Témája egy kettősgyilkosság, melyet egy cseléd követ el gazdája ellen.

Műfaja lélektani regény: nem a gyilkosság, hanem az ahhoz vezető út érdekli. A középpontban az úr-szolga viszony áll. Az író a regényben a kor pszichológiai tudását is felhasználta.

A mű 5 részből áll.

A történet előtt egy mottó szerepel, mely egy ősi latin könyörgés. Ez a könyörgés éppúgy szól Édes Annáért, mint a meggyilkolt Víz házaspárért. Ez az ima később Moviszter vallomásában jelenik meg újra.

A regény pontos hely, és időkielöléssel kezd. 1919 július 31.-én Kun Béla repülön menekül Budapestről. Kosztolányi egyfajta korrajzot ad az akkori helyzetekről, de nem foglal állást se a menekülő kommunisták, se az éppen hatalomra kerülők mellett.

A megváltozott viszonyok érzékenyen érintik Ficsor urat Vízék házmesterét. Az eddig nemtörődöm házmester hirtelen fontosnak érzi, hogy megjavítsa a rég elromlott csengőt, hogy ezzel is bebiztosítsa állását. A csengő, mely most újra megszólal a változást jelzi. Vízyné egész életét a cselédek gondja teszi ki. Volt egy lánya, Piroska, akit elveszített, és ezután évekig szanatóriumban élt. Ez idő alatt a házaspár elhidegült egymástól, és Vízynének nem maradt más, mint ez a beszűkült, boldogtalan élet. Így hát kapva-kap az alkalmon, mikor Ficsor úr felajánlja neki az új cselédet. Az új cselédet Vízyné képzelete (Ficsor elmondása alapján) a tökéletességig csiszolja. Már a név is, Édes Anna, beszélő név: a kedvességre, a szeretetre utal.

Az elnyújtott expozíció után következik Anna beilleszkedése a 7.-től a 10. fejezetig. A beilleszkedés gyors, de már ez alatt is megjelennek a későbbi tragédiára utaló jelek. Anna ösztönlény, és napról-napra érzi, hogy ez a hely nem neki való (fokozás). Vízyné a mintacselédet látja benne, de ahhoz hogy Anna tényleg azzá váljon az emberségét kellene feladnia. Az író nem részletezi a főhős belső gondolatait, érzéseit. Kosztolányi végig rejtélyként tartja fent Anna lelki világát. Helyette sok apró sérelmen megy keresztül, melyek akkor még semmiségnek látszódnak, sejteti a lelki sérelmeket. Ez a módszer a freudizmusból ered.

Víz, a mintahivatalnok, és felesége jól tartják a cselédet, de nem veszik emberszámba, egy teljesen más lényt látnak benne, mint ami valójában. Anna e szerint a kép szerint fog megváltozni, de ez a változás okozza a vesztét is. Mint egy gép, úgy fog dolgozni. A munkába menekül a tiltakozó ösztöne ellen, és a megfosztott embersége, és önállósága miatt.

Végül jön a gátlástalan bohém Patikárius János (11.- 14. fejezet), aki csak élvezeti cikket lát benne, és játékszernek tekinti. Mikor a fiútól becsapva, és megcsalva érzi magát végleg kitérő belőle a felgyülemlett feszültség (15. – 18. fejezet). Ám nem Jánost öli meg, hanem a házaspárt, akik ebbe az embertelen szerepbe kényszerítették. A katasztrófához illően az évszak éppen tél.

A katasztrófa egy hosszú lelki folyamat eredménye, mely a regény elején kezdődik. Anna Ficsor nyomására hagyja ott a szeretett munkát, és a Víz ház rögtön ellenszenves lesz. Bár próbálja magába fojtani ezeket az ellenérzéseket, de az új környezetet teljesen megszokni soha nem tudja. Aztán jönnek a próbatételek, melyekkel Vízyné teszteli Anna jószágát. Ez a kegyetlen tesztelés, szintén nyomot hagy benne. Ekkor úgy látszik, mintha beilleszkedne, ám a Vízéken lassan eluralkodó "mintacseléd mítosz" még rosszabba fordítja Anna állapotát. Nem csak egy teljesen más embert látnak benne (mintacselédet), hanem még mutogatják is, büszkélkednek vele, mint egy dísz tárggyal. Nem is embernek, gépnek tekintik, és a legkisebb érzelmeket sem mutatják felé. Végül Jancsiról naívan azt hiszi, hogy szereti őt, de Jancsi is csak kihasználja. Végül megtalálja a kéményseprőt, aki feleségül akarja venni, de erről meg Vízék nem akarnak ahllani, hisz félnek, hogy elveszítik a "tökéletes" cselédjüket. Így a szeretetre éhes Annának továbbra is csak a teljesen közömbös, és megalázó Víz ház marad. Ez szinte a végtelenségig gyötri, és az utolsó csepp a pohárban Jancsi mással való helyegése lesz. Annából kitör a szeretet éhség, és megöli nyomorúságos helyzetének megteremtőit: a Víz házaspárt.

Anna nem menekül el, pedig volna rá lehetősége. Bevallja a tettét. A bűnügyi bizottság nem érti a tett miértjét, melyet végül Moviszter, a keresztény humanista doktor, vallomása fejt meg (19. – 20. fejezet). Ő az egyedüli, akit érdekel a lány sorsa, és aki nem saját érdeke szerint cselekedett. Moviszter Kosztolányi szócsove is egyben. Ő az egyedüli értékember a többi érdekemberrel szemben. A regény tanulsága, hogy az emberi bajokra nem lehet politikai, vagy intézményes megoldást találni. Csak egy megoldás van: az irgalom.

Végül ismét a történetből különálló (utolsó) fejezet következik, mely a Kun Bélás első fejezettel keretbe foglalja a történetet. Ebben a részben maga Kosztolányi is megjelenik. Az előbb említett két keret, és a középső, tizedik fejezet (Anna, a mintacseléd) egy-egy legendát tartalmaz.